

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק וחבר בד"צ

בס"ד, גליון שפג, פרשת בהר-בחוקותי, תש"פ

יעוץ לכל סכסוכי ממון, ואישות. ועריכת חוזים על פי ההלכה.

טל: 052-7611435 y.b.daskal@gmail.com

בית דין צדק "בינת המשפט"

ביאור התשובה

בדין גננת שקיבלה המחאות על שכר לימוד, האם יכולה לתופסן בספק דין

עשה הוראת קבע בבנק

בתחילה נברר מה הדין במי שעשה הוראת קבע בבנק עבור גננת למשך שנה לתשלום שכר לימוד, האם הוראת קבע היא כמוחזק. והנה כידוע הוראת קבע אינה התחייבות כלל, אלא שכדי להקל על האדם שלא יבוא לבנק בכל חודש לתת הוראה להעביר מחשבונו תשלום, הוא עושה הוראה אחת בבנק לזמן לא מוגבל, אבל הבנק עושה רק לפי הוראות שלו בלבד, ובכל רגע הוא יכול לבטל את הוראת הקבע ללא כל סיבה, ואי אפשר לפנות להוצאה לפועל, ולרשויות להוציא ממנו ממון על פי הוראה זו.

לפי זה, דבר ברור שאין בהוראת קבע שום התחייבות עתידית, והיא בסך הכל הוראה לבנק לתת כל חודש כסף, ואין בזה גם תן כזכי, כי לא מסר כסף לשליש ואמר לו תן, אלא נתן הוראה להעביר מחשבונו, ובפרט שתמיד יכול לבטל מתי שירצה, ואין המקבל יכול לעשות כלום, אין בזה כל זכייה למקבל, וכיון שאין שום חיוב ממון לבטל את הוראת הקבע, היא אינה תפיסה.

העולה מזה: "הוראת קבע", אינה התחייבות ממונית למקבל, ונותן ההוראה יכול בכל זמן לבטל את ההוראה בבנק, לפיכך פשוט שאין בזה כל דין תפיסה.

האם המחאה היא ממון או הוראה לבנק

אף על פי שביארנו שהוראת קבע אין בה חיוב ממון כלל, ויכול תמיד לבטל את ההוראה, דין המחאה [שיק] שונה לגמרי, כיון שעל פי חוק המדינה יכול לתבוע את נותן השיק בהוצאה לפועל, על ביטול השיק, והוא התחייבות ממונית.

לפיכך יש לברר האם שיק הינו גם כן רק כהוראה לבנק, אלא שיכול לתבוע אותו אם מבטלה, או שהיא חיוב ממון. וצדדי הספק הן, האם על פי הלכה יש לנתינת שיק דין התחייבות ממונית, או רק הוראה לבנק. ובאמת דנו בזה רבות הפוסקים, ובבינת המשפט בסימן רעח הוכחנו שהמחאה הוא התחייבות ממונית ממש. והנה לסוברים שהיא רק הוראה לבנק, בודאי המחאה אינה תפיסה, והיא כהוראת קבע. וכל

ובו יבואר, האם המוחזק בדברים דלהלן נחשב כתפוס בממון חבירו, לעניין שיכול לגבות על פי מה שיש בידו, בספיקא דדינא: א. עשו לו הוראת קבע בבנק, לתשלום שכרו בכל חודש. ב. מוחזק בהמחאה לתשלום בכל חודש. וכתוב "למוטב בלבד", או לא כתוב. ג. התחייב בכרטיס אשראי בכל חודש, האם הוא מוחזק.

עוד יבואר: א. האם נתינת המחאה היא התחייבות ממונית, או רק הוראה לבנק. ב. ההבדל בין חוקי המדינה לעניין בטול המחאה, בזמן ההוא ובזמן הזה. ג. דין נדוניה, שמתה הבת. ד. האם שטר ממרנ"י נקרא גבוי לענין ירושת בכור, ולשאר דברים שצריך להיות גביה ממש. ה. ההבדל בין דין גבוי לדין תפיסה. ו. ההבדל בין ממרנ"י להמחאה.

הנידון

נחלקו הראשונים האם דין מכת מדינה נאמר בשכר לימוד וכדו', ונהגו בפשרה לשלם מחצה. לפיכך בזמן הזה, שהתפשט ל"ע נגיף מסוכן וסגרו מחמתו את כל בתי החינוך, נהגו רובם לשלם לגננות וכדו' מחצה, בפשרה. ורבים שואלים, מה הדין אם ההורים עשו הוראת קבע בבנק להעברת השכר החודשי לגננת, או שהגננת מחזיקה המחאות שקיבלה שכר לימוד לכל השנה, או המחאה לבטחון, או שנתנו הוראה בכרטיס אשראי להעביר לה בכל חודש תשלום. ושאלה זו היא בכל מקום שהוא ספק ממון, וקיימא לן דמי שתופס אין מוציאין מידו, יש לעיין, האם הדברים הללו נחשבים כמוחזק בממון חבירו, או לא.

תשובה

בכל החמשה אופנים אין הגננת מוחזקת לעניין תפיסה בספק דינא, לא הוראת קבע, ולא בהמחאות, ולא בכרטיס אשראי, כיון שאם מבטלו יתכן שגם בערכאות לא תוכל לחייבו לא נחשב מוחזק ותפוס, וגרע משטר ממרנ"י, כמבואר באריכות בתשובה.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

שכיון שכנסה, כבר זכה בהם הבעל, וחייב לתת לחתנו מה שהתחייב. ושיטת רבינו תם, שאנן סהדי שלא התחייב ממון לחתנו אלא על דעת שבתו תהנה מן הממון, וכיון שמתה, ועוד לא נתן, בטל החיוב. וכתב הרמ"א על פי פסק התרומת הדשן (סימן שכ"א), שאין הכרעה במחלוקת זו, וכיון שהוא ספיקא דדינא, אין להוציא ממון מן האב מכח ספק.

העולה מזה: נתן נדוניה לחתנו, ומתה בתו לפני שכנסה, מחזיר החתן לאב את המעות, שלא נתן אלא על דעת שיכנסו. התחייב אביה לתת מעות ועוד לא נתן, וכנסה החתן, ומתה לפני שאביה נתן את המעות לחתנה, נחלקו הראשונים האם האב חייב, דאפשר שלא התחייב אלא על דעת שבתו תהנה. והוא ספיקא דדינא, ואין להוציא מהאב מספק.

נתן שטר חיוב לחתנו, ומתה בתו לפני שנתן להם הנדוניה

ויש לבאר, מה הדין אם נתן לחתנו לאחר שכנסה, שטר חיוב על הנדוניה, ולא הזכיר בשטר שהוא בשביל הנדוניה, אלא סתם שטר חוב, ומתה בתו, האם באופן זה יש לומר, שכיון שיש ביד החתן שטר חיוב, חייב לשלם לו, או דלמא לא. וכבר דן בזה התרומת הדשן שם, ופסק, שכיון שטעמו של רבינו תם שלא נתן אלא דעת שבתו תהנה ממנה, גם בנותן שטר חוב, אפילו שלא כתב שנותן את שטר החיוב בשביל הנדוניה, מכל מקום כיון שאנן סהדי שלא נתן אלא על דעת שבתו תהנה מן הנדוניה, לפיכך אפילו בנתן שטר חיוב אינו חייב, והביא הרמ"א (שם) את דברי תרומת הדשן וז"ל "אפילו עשה האב עליו שטר וזקפן עליו במלוה, ויש לו בנינים ממנה, לא זכה בהן הבעל".

העולה מזה: אפילו אם האב נתן לחתנו שטר חיוב, ולא הזכיר בו את הנדוניה, מכל מקום אין האב חייב, דאנן סהדי דעל דעת שבתו תהנה נתנה לחתנו.

נתן לחתנו שטר ממרנ"י – שיטת הטורי זהב והבית שמואל

והנה בימים ההם לא היו המחאות לבנק, ותחת זה היו שטרות הנקראים ממרנ"י, והם שטר חוב פתוח, שכל מי שבא עמו חייב בעל השטר לשלם לו, כעין שיק של היום, אלא שתחת שהבנק מתחייב לשלם [אם יש לבעליו כסוין], בעל השטר בעצמו משלם.

ובדין זה, שהאב נתן לחתנו שטר לאחר שכנסה, ולפני ששילם את הנדוניה מתה בתו, דאמרנו שהוא ספיקא דדינא, דן הטורי זהב, מה הדין אם נתן האב לחתנו שטר ממרנ"י, האם בזה יהיה לחתן דין תופס

דברינו דלהלן היא על פי מה שכתבנו שהמחאה היא התחייבות ממונית ממש.

העולה מזה: נחלקו הפוסקים, האם המחאה [שיק] היא רק הוראת לבנק, או שהיא התחייבות ממונית ממש על פי תורה. ולסוברים שהיא רק הוראה לבנק, ואינה התחייבות ממונית, בודאי אין המחזיק בשיק נחשב תפוס בממון חבירו, אבל לפי מה שביארנו בסימן רע"ח, שהמחאה היא התחייבות ממונית, יש לברר האם נחשב תפוס.

ביאור צדדי הספק, האם מחאה הוי תפיסה

ואף על פי שנתבאר ששיק היא התחייבות ממונית, מכל מקום יש להסתפק האם מקבל השיק נחשב תפוס בממון לעניין דין ספק ממון, דאמרינן "אי תפיס לא מקפינן מיניה" (בבא קמא טו, ב ועוד), דמכל מקום, מקבל השיק אינו תופס במעות הנותן, ומעותיו נמצאים בבנק, אלא שנתן לו שטר שמחייב את הבנק לתת לו את מכספו המופקד בבנק, אבל אינו תופס את המעות, ופשוט שהמעות הם ביד בעל המחאה ולא ביד מקבל המחאה.

לפיכך יש להסתפק האם לענין דין תפיסה, נחשב המוחזק במחאה תפוס בממון הנותן, או שאין לו אלא התחייבות בלבד, ולא תפיסת ממון, וכיון שאינו תפוס, לא מהני החיוב שהלה חייב כדי להיות נחשב תפוס, ולא אמרינן באופן זה "אי תפיס לא מקפינן מיניה".

העולה מזה: המקבל המחאה מחבירו, אף על פי שהנותן חייב על פי תורה לשלם למקבל את המחאה, מכל מקום, המקבל אינו מוחזק במעות הנותן, והמעות ברשות נותן המחאה, לפיכך יש להסתפק, האם בדיני תפיסה נחשב מקבל המחאה תפוס, בגלל שיש לו חיוב ממון שחייב לשלם לו הנותן, או דלמא, כיון שאינו מוחזק במעות אינו כתפוס.

מחלוקת ראשונים בדין התחייבות בנדוניה שבתו לא נהנתה ממנה

ויש להביא ראייה מדברי הטורי זהב והבית שמואל דהוי תפיסה, וכדי להבין דבריהם, הנני להקדים הקדמה קצרה. בשולחן ערוך אבן העזר (נג, ג) מבואר, שאם פסק מעות לחתנו בשעת קידושין, ונתן לו את המעות קודם שנכנסו לחופה, ומתה הבת ל"ע, לפני שכנסה, יחזיר החתן את המעות לאביה, שכל הנותן, דעתו על דעת שיכנסו.

וברמ"א (שם) מביא מחלוקת ראשונים גדולה, בדין פוסק מעות לחתנו ונכנסו לחופה וכנסה, ועוד לא נתן את המעות לחתנו, ומתה בתו, האם חייב האב לתת לחתן את המעות. שיטת רש"י וסיעתו,

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

יחזור על חתנו, נמצא דהאב נקרא המוציא מחתנו" עכ"ל הבית שמואל.

העולה מזה: הטורי זהב והבית שמואל פסקו, שאם נתן לחתנו שטר ממרנ"י - שכל המוציאו מתחייב לשלם לו אפילו לא התחייב לו - הרי שהאב נחשב מוציא, כי חייב ממון לכל המוציאו, לפיכך החתן נקרא מוחזק, ואין צריך להחזיר לאב את שטר הממרנ"י.

דין נתן המחאה לתשלום חודשי לכל השנה

לאחר שראינו שהטורי זהב והבית שמואל עמודי ההוראה פוסקים שבשטר ממרנ"י, מקבל השטר מוחזק, יש לבאר מה הדין בנותן המחאות לכל השנה לשכר לימדו וכדו', ויש ספקא דדינא האם מגיע לגנת שכר עבודה, והגנת מוחזקת בהמחאות, האם נחשבת מוחזקת או לא.

ולפי כללי הטורי זהב נראה, שאם על המחאה לא כתוב למוטב בלבד, או שכן כתוב למוטב בלבד, אבל נותן המחאה לא כתב על גבי המחאה שהיא לגנת, אם כן, מחאה זו יכולה לבוא ליד מישהו אחר ולחייבו, בדיוק כמו שטר ממרנ"י, אבל אם כתוב על המחאה למוטב בלבד, וכתב על המחאה שהיא של הגנת, באופן זה אין יכול אחר לתבוע ממנו רק הגנת, וכלפי הגנת הרי זה כדין חתן שקיבל שטר חוב, שאינו יכול לתבוע מה שאין חייב לו, אבל מכל מקום יש לדון דאולי המחאה יש לה דין יותר משטר חוב, דבשטר חוב אם יתבענו לדין תורה, לשיטת רבינו תם אינו יכול לתבועו, דאנן סהדי דעל דעת שבתו תהנה מהנדוניה נתנה לו, ואפילו שיש שטר חוב פטור לשלם כמו שמפרש הטורי בזה בעצמו טעם זה, ולכן מחלק בין ממרנ"י שמתחייב לכל הבא עם השטר.

אבל בהמחאה יכול לתבועו בערכאות, ויוציא ממנו חיוב זה. אבל טעם זה אינו נראה, דזה שיכול לתבוע אותו שלא כדין בערכאות, ולגזול ממנו אינו נעשה בגלל זה מוחזק, אלא רק אמרינן שהמחאה היא חיוב על תורה שהתחייב לשלם לו, ולא רק הוראה לבנק, אבל שנאמר שבגלל שיכול להוציא ממנו שלא כדין בערכאות יהיה נחשב תפוס, זה רחוק מאוד לומר כן.

לפיכך לכאורה נראה, שאם המחאה יכולה לעבור למישהו אחר הוי כשטר ממרנ"י, והגנת נחשבת כתפוסה בשטר, אבל אם כתוב למוטב בלבד אין זה כשטר ממרנ"י, ואינה נחשבת מוחזקת שאינה יכולה להוציא רק שלא כדין בערכאות. [ולהלן מבואר שכל מחאה אינה תפוסה].

בממון חותנו, או דלמא אף בזה אמרינן שאין להוציא מיד האב מספק, ופסק הטורי זהב, דכיון ששטר ממרנ"י מחייבו בממון לכל הבא, ואפילו אם ידוע שלא חייב כלום למחזיק השטר הרי הוא חייב לשלם לו את שטר הממרנ"י, לפיכך בזה מודה התרומת הדשן שהחתן הוא תפוס בממון האב, שכיון שיש בידו שטר שמחייבו אפילו כשאינו חייב, הרי הוא תפוס ממנו, ואינו דומה לשטר שדן בו התרומת הדשן, דשם אינו חייב לשלם לו, שנתן לו על דעת שבתו תהנה ממנה, מה שאין כן שטר ממרנ"י שהוא שטר המחייבו לעולם, הוא כממון ממש.

ובתחלה מביא הטורי זהב, שגם בשטר חוב ולא ממרנ"י הוא מחלוקת, אלא שמשפך פסק הרמ"א שאין להוציא מהאב, ואחרי כן דן בשטר ממרנ"י. וזה לשון קדשו (אבן העזר, שם, ס"ק ה) "אפילו עשה האב עליו שטר וכו'. בדרכי משה מביא קודם לזה בשם הגהת אלפסי, דאם זקפה עליו במלוה כאילו בא ליד החתן דמי, ואחרי כן מביא דעת תרומת הדשן סימן שכא, דלא מהני, וכן פסק רמ"א כאן, וטעמא דתרומת הדשן שם, כיון דבטעמא תליא מילתא, אפילו זקפה עליו במלוה איתא להאי טעמא. ונראה לעניות דעתי, דאם נתן האב ממרנ"י לחתן כפי מה שנהגו האידנא במדינה זו, יש לפסוק כהג"ה אלפסי הנראה לעיל, בממרנ"י מחייב עצמו אף על פי שאינו חייב לו כלל, כדאיתא בחושן משפט סימן ג' דאם כותב על עצמו שמשעבד עצמו נגד כל שמביא כתב זה, אף על פי שבאמת ידוע שאינו חייב לו כלום, מכל מקום חייב מחמת ששיעבד עצמו נגדו, והכי נמי בממרנ"י דהא בהחזיקה האב (להחתן) פעם א' במעות, אמרינן אחר זה דגמר והקנה לו האב בכל גוונא, והוא הדין נמי בזה, שתיכף שיצאה הממרנ"י מידו, חייב הוא לכל מי שיבאנו עליו אף על פי שלא חייב לאותו המוציא כלל, אין לך גמר והקנה גדול מזה, דהא אם יוציאנה אחר, יצטרך לשלם לו, והוא יחזור על חתנו במה שנתן הממרנ"י לאחר, נמצא דהאב נקרא מוציא מהחתן, כן נראה לענ"ד ברור" עכ"ל הטורי זהב.

הנה דבריו ברור מללו, שלענין תפיסה, נחשב נתינת שטר ממרנ"י כנתן לו ממון ממש, שאף על פי שהמחזיק בשטר ממרנ"י אינו מוחזק במעות נותן שטר ממרנ"י, מכל מקום, כיון שהוא שטר חיוב שחייב על פיו לעולם לכל מי שיוציאו, אפילו אם ידוע שלא היה חייב לו, הרי זה כנתן לו ממון ממש, ולענין תפיסה נחשב כתפוס בו.

וגם הבית שמואל (שם, ס"ק יג) מודה לדבריו, שהביאו להלכה, וז"ל "ובטורי זהב פסק, אם נתן ממרנ"י כנהוג במדינות פולין דאין כותבים מי הוא המלוה, יש לפסוק כשלטי גיבורים, משום תכף שיצא הממרנ"י מידו, חייב הוא לשלם לכל מי שמוציא הממרנ"י, והוא

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

העולה מזה: רבי יצחק אלחנן מוכיח מכמה מקומות, שאפילו ממרנ"י לא הוה כשטר גבוי, ולפי זה מפרש את דברי הטורי זהב והב"ש, שלא אמרו אלא בנדוניה, מדהתחייב בסתם, שמע מינא דקיבל על עצמו לשלם בכל אופן אפילו לא תהנה הבת מהנדוניה, אבל לשאר דברים גם הטורי זהב והבית שמואל מודים ששטר ממרנ"י אינו כגבוי.

הנראה לעניות דעתי על פי שיטת ההפלאה

ועפר אני תחת כפות רגליו, אבל תורה היא, וללמוד אני צריך. דבאמת לא זכיתי להבין איך למד רבי יצחק אלחנן מלשון הטורי זהב דדוקא לעניין נדוניה הוא, והרי כתב הטורי זהב דהטעם הוא מפני שמתחייב לכל המוציא, אם כן מה בין זה לנדוניה, ולא כתב הטורי זהב אפילו לא ברמז שרק לעניין נדוניה, אלא כתב, שמפני שמתחייב לכל אחד הרי זה התחייבות ממש, והתכוון להתחייב, ומה בין זה לכל מקום.

אבל באמת לאחר העיון בראיות רבי יצחק אלחנן נראה ליישב כל הראיות, דהנה כל ראיות הן מכמה מקומות שצריך להיות שטר גבוי, והביא ראיה מבכור שאינו נוטל פי שנים משטר ממרנ"י, דנחשב ראוי ולא מוחזק, ומביא ראיה משטר ממרנ"י שאינו משמט, דמוכח מזה שאינו כגבוי, וכן כמה שאם מת לוה בחיי מלוה, והוריש שטר ממרנ"י לבניו, דאינו נחשב שהוריש לבניו ממון, דשטר ממרנ"י לאו כגבוי, ואין הבן נפרע אלא בשבועה, זה תוכן דבריו.

לפי זה יש לומר, דבאמת יש שני דינים בשטר ממרנ"י, דכיון שמתחייב לכל המוציא, ונתבאר שהוא חיוב ממש על פי תורה דחייב לשלם לכל המוציא, לכן גם לעניין תפיסה בספק ממון נחשב המחזיק בשטר ממרנ"י תפוס, כלשון הטורי זהב (שם) "שתיכף שיצאה הממרנ"י מידו חייב הוא לכל מי שיביאנו עליו, אף על פי שלא חייב לאותו המוציא כלל, אין לך גמר והקנה גדול מזה, דהא אם יוציאנה אחר, יצטרך לשלם לו, והוא יחזור על חתנו במה שנתן הממרנ"י לאחר, נמצא דהאב נקרא מוציא מהחתן" עכ"ל.

אבל לעניין שיהיה לשטר ממרנ"י דין גבוי ממש, זה בודאי אינו, דישי הבדל בין תפוס ומוחזק, לבין גבוי, וזה פשוט ששטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי, ובזה נחלקו בית שמאי ובית הלל (סוטה כה, א), והלכה כבית הלל דשטר לאו כגבוי דמי, וזה אפילו שטר ממרנ"י, אבל לעניין שיהיה המוחזק בו תפוס, בזה אמרינן שכיון שהתחייב בשטר לכל המוציא, הוי כתפוס, ובספיקא דדינא חייב לשלם.

ויסוד דברים אלו למדתי מדברי רבינו ההפלאה, שפוסק כדברי הטורי זהב ובית שמואל, ומכל מקום כתב, שאפילו לשיטתם, אין זה כדין שטר גבוי, ובכור אינו נוטל פי שנים. דעל מה שפסק המחבר (אבן

העולה מזה: לפי שיטת הטורי זהב והבית שמואל, נראה לכאורה, שאם נתן המחאות לשכר לימוד לשנה, וחל ספק אם חייב בשכר לימוד - והוי ספקא דדינא, ואי תפיס לא מפקינן מיניה - דאם נתן המחאות פתוחות שיכולות לעבור לאחר, הוי המקבל כתופס ממון, אבל אם אין המחאה יכולה לעבור, שכתוב עליה "למוטב בלבד" עם שמה, אין זה כממון ואין זה תפיסה.

שיטת רבי יצחק אלחנן – דהט"ז איירי רק בנדוניה

אבל יש להקשות על כל זה, דהנה רבי יצחק אלחנן בספרו על חושן משפט נחל יצחק בסימן יב, ענף ב, הקשה על שיטת הטורי זהב והבית שמואל מהרבה מקומות שמוכח ששטר ממרנ"י אינו כגבוי, לפיכך מסיק רבי יצחק אלחנן, דאף הטורי זהב והבית שמואל מודים שגם שטר ממרנ"י אינו כגבוי, ומה שאמרו שהוא כגבוי לא אמרו אלא בנדוניה בלבד, דכיון שרש"י וסיעתו סוברים שאפילו הנדוניה ביד האב חייב לשלם לחתן, כיון שכנס, סובר הטורי זהב, שאם כתב לחתן שטר ממרנ"י שמתחייב לכל המוציא, בזה גם רבינו תם מודה שכונת האב להתחייב בכל אופן, אבל שטר ממרנ"י לשאר דברים, גם הטורי זהב מודה ששטר ממרנ"י אינו כגבוי, ואין הבדל בין שטר ממרנ"י לשאר שטרות.

וז"ל הנחל יצחק בסוף דבריו "והא דכתבו הטורי זהב והבית שמואל גבי נדוניה חתנים דממרם הוי כגבוי, יש לומר דזה אינו אלא בנדוניה חתנים, דהא שיטת רש"י שם, דלא אמרינן אומדנא דעל מנת שתהנה בתו, רק שיטת הר"ת דאמרינן שלא נתן אלא על מנת שתהנה בתו, על כן יש לומר, דהיכא דנכתב לכל המוסר כתב זה, אז מסתמא גמר ומשעבד נפשיה אף היכא דלא תהנה בתו, כיון דיכול חתנו למסור הממרם לאחר.

וכן מורה לשון הטורי זהב שם, דזה לשונו הטורי זהב, דתיכף שיצא הממרמי מידו חייב לכל מי שיביאנו עליו, אף על פי שלא חייב כלום לאותו המוציא כלל, אין לך גמר והקנה גדול מזה, דהא אם יוציאנו אחר יצטרך לשלם לו כו' ע"כ לשון הט"ז, אלמא דהטעם הוא משום דבמרם אמרו דגמר והקנה כו', ובזה הר"ת מודה לרש"י. אם כן זה אינו שייך אלא התם, מה שאין כן בשאר דוכתי, דמה לי אם המלוה תופס השטר או דימסור לאחר, דבכל האופנים הוי הנתבע מוחזק נגד כולם, לכן גם ממרמות לא הוי כגבוי, וגם הא יש חולקים על הט"ז באבן העזר שם, ואכמ"ל עכ"ל.

אם כן לפי זה, לכאורה גם בנידון דידן, אפילו המחאה פתוחה שכל אחד יכול לתבוע אותו, אינה כגבוי ואין זה תפוס.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

פליילית לבטל שיק, וזה מה שכתב לי עורך דין גדול בהגדרה החוקית של המחאה:

"שיק הוא שטר, שמהווה, או אמור להיות תשלום עבור מכירה, או מתן שירות, או מתנה. אם יש בעיה עם העילה לתשלום, יכול המשלם לבטל את השיק. הוא לא חייב לתת לשיק להיפרע, ואז לתבוע בחזרה את הכסף מהמקבל. מקבל השיק יכול לתבוע בהוצאה לפועל, נותן השיק יגיש התנגדות/הגנה בטענה שהיה כשלון בעסקה (זה נקרא "כשלון תמורה") ובית המשפט יחליט"

הנה מבואר שאין שום התחייבות מוחלטת על המחאה שאדם נותן, ותמיד יכול לבטלו ולהתגונן בערכאות על סיבת הביטול, ובנידון דידן שנתן המחאות עבור שכר לימוד, סביר מאוד שגם בערכאות יקבלו את ביטול השיק בטענה שהגנת אינה עובדת, ולא קיבל תמורה, והוא "כשלון תמורה", ואין צריך לומר בהמחאה שניתנה רק לבטחון, שבודאי בערכאות לא תוכל להוציא את ההמחאה.

אלא שתמהתי על זה מאוד, דהרי בסימן רעח הבאנו את דברי המנחת יצחק שכתב טעם, מדוע המחאה היא התחייבות ממש ולא רק הוראה לבנק, וז"ל (שו"ת מנחת יצחק, חלק ה סימן קכ) "וכל זה אף דלא מטעם דינא דמלכותא, אמנם כהיום הזה, כיון דפסקינן בזה דינא דמלכותא דינא, **הרי נודע כעת הדינא דמלכותא, דמחויב הלוח לשלם לכל המוציא כל הסכום הנכתב בתוכו, ואינו מועיל שום טענה שיש לו מי שנתן לו הממירני**" עכ"ל, ותמהתי, וכי רבינו המנחת יצחק לא ידע את חוקי המדינה.

אבל מביורר שעשיתי, התברר שבאמת השתנו החוקים, וכתב עורך דין אחד טעם גדול בזה, דבעבר, לא הייתה אפשרות של העברת כספים וגביה אלא בדרך של המחאות, לכן בערכאות נתנו תוקף חזק מאוד להמחאה, והחמירו מאוד בביטולה, כדי לקיים משא ומתן תקין, ושלא כל אחד יתן המחאה ויבטלה, ויהיה ביד המקבל בטחון גדול מאוד על מה שנתן. אבל מאז שישנם דברים בטוחות יותר, וראויות, ליתן לעשות העברה והפקדה, על ידי כרטיס אשראי, וכדו', גם בערכאות לא רואים בעין יפה את המסחר בהמחאות שיכול להיות בהם הרבה בעיות, לכן אינם נותנים להם גיבוי גדול, ובאמת רק היום לאחר שהשתנו דרכי המשא ומתן, החלו להקל בערכאות בביטול המחאה, ולתת אפשרות לנותן המחאה לבטלה, אם לא קיבל תמורה ראויה, אם כן צדקו דברי המנחת יצחק בימים ההם, ולא בזמן הזה.

ולאור זה אני מסתפק במה שכתבתי בסימן רעח, בשם המנחת יצחק והרבה פוסקים, שהמחאה היא שטר התחייבות ולא רק הוראה לבנק, דאולי בזמן הזה, אין בנתינת המחאה התחייבות גדולה, שהרי יכול

העזר צ, א) שאין הבעל יורש את אשתו אלא בנכסים שמוחזקת בהם, ולא בנכסים הראויים לבוא לה, כתב הרמ"א, שאם מורישיה של אשתו מתו בחייה, נחשב כגבוי אפילו שלא גבתה. וכתב הפלאה (קונטרס אחרון, שם) במה דברים אמורים שאין יורש זכר, אבל אם יש יורש זכר היא אינה יורשת, ולכן אפילו אם נתן לה היורש שטר חוב על הירושה, הרי ראוי, ועל זה כתב הפלאה, שאם בחייה נתן לה היורש שטר ממירני על חלקה בירושה [לפנים משורת הדין] אינו כגבוי לעניין ראוי ומוחזק.

וזה לשונו "ונראה דאפילו אם נתנו כבר היורשים שטר חוב עליהם כו' ואפילו אם נתנו ממירני אין לדמות למה שכתב הטורי זהב ובית שמואל לעיל סימן נב ס"ק י"ג דהוה ליה כגבוי, דמכל מקום לענין ראוי, אין לחלק, דכל זמן שמחוסר גוביינא הוה ליה ראוי" עכ"ל הפלאה, הנה מבואר בדבריו, שגם לשיטת הטורי זהב, דהמחזיק בממירני נחשב לתפוס ומוחזק, מכל מקום אין לו דין של גבוי לעניין ירושה, אלא כדין ראוי, לפי זה מיושב כל התמיהות שתמה הנחל יצחק על שיטת הטורי זהב והבית שמואל, דהנחל יצחק אינו מחלק בין דין העומד לגבות לאו כגבוי, לענין תפיסה, לכן הוקשה לו מכמה מקומות שמוכח שגם שטר ממירני לאו כגבוי, ומזה למד לענין תפיסה שאינו כתפוס, אבל לפי המבואר שני דינים הם, דשטר ממירני נחשב תפוס, ולא נחשב כגבוי.

העולה מזה: **ההפלאה סובר, שהטורי זהב סובר, שבכל מקום אמרינן ששטר ממירני הוא התחייבות וכתפיסה, [דלא כרבי יצחק אלחנן], אלא שלענין גבוי, אף על פי שנחשב לתפוס ומוחזק, מכל מקום, אינו נחשב כגבוי, ולכן, במקום שצריך להיות גבוי ממש, גם בשטר ממירני אינו כגבוי, ולכן בכור אינו נוטל פי שנים משטר ממירני שהוריש להן אביהם וכדו'.**

האם המחאה הוי כתפוס בזמן הזה

וכיון שהתברר שהמחזיק בשטר ממירני הוא תפוס, אם כן לפי זה, לכאורה אם נתן המחאות לגנת לכל השנה, והניח את השם פתוח, שהמחאה יכולה לעבור מאחד לאחד, הוי כשטר ממירני דהמחזיק בו הוי תפוס, ובספיקא דינא יכולה הגנת להחזיק בהם, אלא אם כן כתוב למוטב בלבד.

אבל כשעשיתי ביורר איך נוהגים היום בערכאות, התברר לי שהמחאה בזמנינו אין לה דין תפוס, וגרע בהרבה ממירני. דהנה ממירני הוא שטר חוב על עצמו, ואינו יכול לבטלו, ומתחייב לכל המוציא לשלם לו. מה שאין כן המחאה, היא הוראה לבנק לשלם לו, ואם מבקש לבטל את השיק הבנק, הבנק מבטלו תמיד, ואין זו עבירה

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

ב. נחלקו הפוסקים, האם המחאה [שיק] היא רק הוראת לבנק, או שהיא התחייבות ממונית ממש על פי תורה. ולסוברים שהיא רק הוראה לבנק, ואינה התחייבות ממונית, בודאי אין המחזיק בשיק נחשב תפוס בממון חבירו, אבל לפי מה שביארנו בסימן רעה, שהמחאה היא התחייבות ממונית, יש לברר האם נחשב תפוס.

ג. המקבל המחאה מחבירו, אף על פי שהנותן חייב על פי תורה לשלם למקבל את ההמחאה, מכל מקום, המקבל אינו מוחזק במעות הנותן, והמעות ברשות נותן ההמחאה, לפיכך יש להסתפק, האם בדיני תפיסה נחשב מקבל המחאה תפוס, בגלל שיש לו חיוב ממון שחייב לשלם לו הנותן, או דלמא, כיון שאינו מוחזק במעות אינו כתפוס.

ד. נתן נדוניה לחתנו, ומתה בתו לפני שכנסה, מחזיר החתן לאב את המעות, שלא נתן אלא על דעת שיכנס. התחייב אביה לתת מעות ועוד לא נתן, וכנסה החתן, ומתה לפני שאביה נתן את המעות לחתנה, נחלקו הראשונים האם האב חייב, דאפשר שלא התחייב אלא על דעת שבתו תהנה. והוא ספיקא דדינא, ואין להוציא מהאב מספק.

ה. אפילו אם האב נתן לחתנו שטר חיוב, ולא הזכיר בו את הנדוניה, מכל מקום אין האב חייב, דאנן סהדי דעל דעת שבתו תהנה נתנה לחתנו.

ו. הטורי זהב והבית שמואל פסקו, שאם נתן לחתנו שטר ממרנ"י - שכל המוציא מתחייב לשלם לו אפילו לא התחייב לו - הרי שהאב נחשב מוציא, כי חייב ממון לכל המוציא, לפיכך החתן נקרא מוחזק, ואין צריך להחזיר לאב את שטר הממרנ"י.

ז. לפי שיטת הטורי זהב והבית שמואל, נראה לכאורה, שאם נתן המחאות לשכר לימוד לשנה, וחל ספק אם חייב בשכר לימוד - והוא ספקא דדינא, ואי תפיס לא מפקינן מיניה - דאם נתן המחאות פתוחות שיכולות לעבור לאחר, הוי המקבל כתופס ממון, אבל אם אין המחאה יכולה לעבור, שכתוב עליה "למוטב בלבד" עם שמה, אין זה כממון ואין זה תפיסה.

ח. רבי יצחק אלחנן מוכיח מכמה מקומות, שאפילו ממרנ"י לא הוי כשטר גבוי, ולפי זה מפרש את דברי הטורי זהב והב"ש, דלא אמרו אלא בנדוניה, מדתחייב

לבטלה בקל אם לא קיבל תמורה, לפיכך בזמן הזה יהיה ההלכה כשיטת מרן בעל השבט הלוי זצוק"ל שפסק (שבט הלוי חלק ז, רכב), שהמחאה אינה אלא הוראה לבנק לשלם למחזיק את הכסף, ותמהנו על זה מאוד שם, דהרי אי אפשר לקיים חיי מסחר אם יכול לבטל המחאה, וכנים דברינו בימים ההם, לפני שהיו דרכים אחרות לעסקים, אבל בזמן הזה, יתכן שבאמת המחאה אינה אלא הוראה לבנק ולא התחייבות, וצריך עיון למעשה.

אבל דבר אחד ברור שלעניין תפיסה, בודאי אין המוחזק בהמחאות כדין תפוס בממון חבירו, מאחר שכלל לא פשוט להוציא את הממון על ידי ההמחאה, לפיכך בספיקא דדינא לא הוי תפוס בממון חבירו, ואין צריך לומר בהמחאה שניתנה לבטחון בלבד.

העולה מזה: אף על פי שנתבאר, שבשטר ממרנ"י נחשב המחזיק בו כתפוס בחיוב של החייב, ובספיקא דדינא נחשב תפוס, מכל מקום בהמחאה, אין המחזיק בו נחשב תפוס בממון חבירו, כיון שעל פי חוק המדינה יכול אדם לבטל המחאה, ולהתגונן בערכאות על סיבת ביטולה, ופעמים רבות בערכאות מקבלים את ביטול ההמחאה, אם כן בודאי אין זה תפוס בממון חבירו. וכל זה השתנה בזמן האחרון, אבל בעבר היו מחמירים מאוד בביטול המחאה, ויתכן שבזמן הזה, מחאה אינה התחייבות אלא רק הוראה לבנק לשלם.

חיוב בכרטיס אשראי

ואם התחייב ברטיס אשראי בכל חודש תשלום שכר לימוד, בזה גם כן לא הוי הגננת תפוסה, כיון שיכול לבטל את הוראת הכרטיס, כיון שהוא בעל הכרטיס, ויכול תמיד לבטל, ואפילו כרטיס שהחברת אשראי נותנת לו אשראי גם כשאינן כסף בכרטיס, מכל מקום, כיון שבידו לבטל את החיוב, אין למקבל דין מוחזק כמבואר לעיל, ואין צריך לומר, שאם אין כסף, אין החברה מאשרת את כרטיס האשראי, שאין זה מוחזק.

העולה מזה: נתן הוראה לכרטיס אשראי, לשלם כל חודש לגננת שכר עבודה, אין לגננת דין מוחזק בממון חבירו, דיכול תמיד לבטל.

דינים העולים:

א. "הוראת קבע", אינה התחייבות ממונית למקבל, ונותן ההוראה יכול בכל זמן לבטל את ההוראה בבנק, לפיכך פשוט שאין בזה כל דין תפיסה.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

מכל מקום בהמחאה, אין המחזיק בו נחשב תפוס בממון חבירו, כיון שעל פי חוק המדינה יכול אדם לבטל המחאה, ולהתגונן בערכאות על סיבת ביטולה, ופעמים רבות בערכאות מקבלים את ביטול המחאה, אם כן בודאי אין זה תפוס בממון חבירו. וכל זה השתנה בזמן האחרון, אבל בעבר היו מחמירים מאוד בביטול המחאה, ויתכן שבזמן הזה, מחאה אינה התחייבות אלא רק הוראה לבנק לשלם.

יא. נתן הוראה לכרטיס אשראי, לשלם כל חודש לגננת שכר עבודה, אין לגננת דין מוחזק בממון חבירו, דיכול תמיד לבטל.

בסתם, שמע מינא דקיבל על עצמו לשלם בכל אופן אפילו לא תהנה הבת מהנדזניה, אבל לשאר דברים גם הטורי זהב והבית שמואל מודים ששטר ממרנ"י אינו כגבוי.

ט. ההפלאה סובר, שהטורי זהב סובר, שבכל מקום אמרינן ששטר ממרנ"י הוא התחייבות וכתפיסה, [דלא כרבי יצחק אלחנן], אלא שלענין גבוי, אף על פי שנחשב לתפוס ומוחזק, מכל מקום, אינו נחשב כגבוי, ולכן במקום שצריך להיות גבוי ממש, גם בשטר ממרנ"י אינו כגבוי, ולכן בכור אינו נוטל פי שנים משטר ממרנ"י שהוריש להן אביהם וכדו'.

י. אף על פי שנתבאר, שבשטר ממרנ"י נחשב המחזיק בו כתפוס בחיוב של החייב, ובספיקא דדינא נחשב תפוס,

